

KE VZNIKU FINANČNÍ SPRÁVY ČESKOSLOVENSKA

TO THE ESTABLISHMENT OF THE FINANCIAL ADMINISTRATION OF CZECHOSLOVAKIA

Roman Horák

Abstrakt: Autor článku připomíná počátky vzniku finanční správy Československé republiky po vyhlášení samostatnosti v roce 1918. Seznamuje posluchače s realizací prvních opatření, jako byl vznik finančních orgánů. Zaměřuje se na úlohu českých úředníků při transformaci finanční správy a jejich roli při měnové reformě na Slovensku.

Klíčová slova: finanční správa, daně, historie, vznik Československa, organizace finanční správy, Slovensko, měnová reforma.

Abstract: The author of the article recalls the beginnings of the financial administration of the Czechoslovak Republic following the declaration of independence in 1918. It introduces students to the implementation of the first measures, such as the establishment of financial authorities. It focuses on the role of Czech officials in the transformation of financial administration and their role in the 1st Czechoslovak monetary reform in Slovakia.

Keywords: Financial administration, taxation, history, establish of the Czechoslovakia, organization of financial administration, Slovakia, monetary reform.

JEL klasifikace: H20.

1 ÚVOD

Nezávislost Československa byla prohlášena 28. října 1918 pětičlenným Národním výborem v Praze (Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, Vavro Šrobár a František Soukup - „muži 28. října“) v součinnosti se zahraniční akcí Československé národní rady, která se již o 4 dny dříve prohlásila za prozatímní vládu nového státu. Národní výbor prosadil v zájmu uchování veřejného pořádku kontinuitu zákonů a vládl prostřednictvím dekretů. Na základě

tzv. recepční normy (zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.). Mimo jiných úkolů bylo nutno provést měnovou odluku a zajistit podmínky pro správu státních financí.

Dr. Drachovský v roce 1919 představil nejbližší požadavky správy finanční a vůbec financí státních ve státě československém: *“Branná a finanční síla spojeny v rukou prvku organizačního jsou prvním podkladem a praktickým základem možnosti každého a jakéhokoli cíle sledujícího celku státního. Jest, tudíž tím spíše aktuální zabývatí se problémy které z tohoto poznání vyplývali pro Národní shromáždění a nově organisovanou správu finanční. Jest tohoto tím spíše potřebí, že posaváde nebylo problémům těmto věnováno tolik péče praktické, kolik potřebovaly.”* Nastínil hlavní úkoly finančního hospodářství nového státu:

- Opatřovati hmotné potřeby státní a chrániti slabé.
- Vychovávatí a zdokonalovat domácí činnost hospodářskou.
- Pomáhat při regulaci majetku a důchodu mezi obyvatelstvo.

Podle něj nová finanční správa by měla:

- Provést finanční opatření na základě dosavadních předpisů v platnosti zachovaných nutných.
- Doplnit zařízení správní chybějícími členy.
- Na základě změn ústavních a teritoria státního provést novou úpravu předpisů finančně správních. [1]

Prvotním vykonavatelem státní svrchovanosti se stal Národní výbor československý. Aby byla zachována kontinuita s dosavadním právním řádem, nařídil jménem československého národa mimo jiné, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávaly v platnosti a všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní byly podřízeny Národnímu výboru a jednaly dle dosavadních platných zákonů a nařízení (tzv. zákon recepční). Provedení zákona bylo současně uloženo Národnímu výboru. Zákon podepsali Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár.

2 CÍL A OMEZUJÍCÍ PODMÍNKY

Cílem článku je připomenout jeden z událostí vzniku samostatného státu a to založení finanční správy. Je příspěvkem k oslavám 100. výročí vzniku ČSR. Článek přibližuje daňovou a celní správu zřízenou v prvních letech

Československa a zejména jejich roli při kolkování měny. Na pozadí zkušeností berního ředitele Šimona Šelepky, který organizoval finanční správu na Slovensku včetně kolkování rakousko-uherských bankovek na Slovensku. Autor dokresluje napjatou atmosféru té doby, obrovské úsilí úředníků, vojáků i sokolů, ale i životy běžných občanů. Byly použity především materiály MF ČR a publikace historika Rychlíka.

3 ORGANIZACE A PRVNÍ ÚKOLY FINANČNÍ SPRÁVY

Historie ministerstva financí začala 2. listopadu 1918, kdy byl vydán zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřídily nejvyšší správní úřady. Pro obstarání nejvyšší správy státní byl zřízen Úřad pro správu finanční. Byla zřízena odborná finanční komise při Úřadu pro správu finanční. Cílem komise bylo zajistit nerušený oběh platidel, dozor na všechny finanční obory československého státu, finanční potřeba jednotlivých odvětví státní správy a péče o úhradu těchto potřeb. Všechny státní orgány, ale i jiné orgány veřejné správy, byly povinny podávat komisi doklady o splnění nařízení. Odborná komise byla zrušena po vybudování Úřadu pro správu finanční.

Dne 13. listopadu 1918 byl vydán zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě. V její části o moci výkonné a nařizovací bylo zakotveno zřízení 17-ti členné vlády odpovědné Národnímu shromáždění včetně Ministerstva financí. První vláda nové republiky byla jmenována 14. 11. 1918 v čele s Karlem Kramářem. Prvním ministrem financí se stal Alois Rašín. A. Rašín oddělil finanční správu od správy politické, osamostatnil ji po stránce

odborné, rozhodovací a personální. Ministerstvo financí se ihned ujalo řízení financí ve státě a již od roku 1918 vydávalo nařízení v této oblasti. Ministerstvu financí byly podřízeny berní úřady, které fungovaly i po zřízení samostatného československého státu. [2]

Po vzniku Československé republiky daňovou a celní správu zajišťovaly dosavadní orgány převzaté z Rakousko-Uherska. V českých zemích to byly následující orgány daňové a celní správy organizované na zemském principu, tzn, že byla zřízená zemská finanční ředitelství v Praze a v Brně a finanční ředitelství v Opavě.

Zemská finanční ředitelství byla úřady druhoinstančními, podřízenými vídeňskému ministerstvu financí. Personálně byla propojena se správou politickou, neboť v jejich čele stál místodržitel ve funkci presidenta. Po vzniku republiky šéf politické správy dané země), ve funkci vicepresidenta pak byl

vždy finanční odborník. Zemským finančním ředitelstvím byla podřízena okresní finanční ředitelství, která vykonávala v první instanci správu nepřímých daní a cel. V Čechách bylo 12 okresních finančních ředitelství, na Moravě. Ve Slezsku jejich činnost vykonávaly 3 finanční inspektoráty. Výkonnými orgány v oblasti kontroly nepřímých daní a cel byly důchodkové kontrolní úřady a celní úřady, mimo celní přechody strážila celní hranici finanční stráž. Zemským finančním ředitelstvím dále podléhaly tři úřady pro vyměřování poplatků (v každé zemi jeden), hlavní zemské pokladny v Praze a v Brně, hlavní celní úřad v Praze, kolkovní úřad v Praze, zemský ekonomát a sklad kolkových známek v Brně a v Opavě. Dozoru okresních finančních ředitelství podléhaly dále puncovní úřady, pražská burza a plodinová burza.

Správu přímých daní vykonávaly v první instanci berní referáty. Zákonem č. 153/1919 Sb. z. a n. ze dne 20. března 1919 se z berních referátů vytvořily berní správy. Byly dány z okresních hejtmanství do podřízenosti zemským finančním ředitelstvím nezávislých na politických orgánech. Nezávislost úředníků daňové i celní správy byla dána tzv. služební pragmatikou podle zákona č. 15/1914 ř. z., o služebním poměru státních úředníků a státního zřízení od r. 1919.

V roce 1919 začala být rovněž budována celní správa a finanční stráž na celní hranici s Rakouskem a dalšími sousedními zeměmi byly podepsány smlouvy o zamezení dvojího zdanění. V roce 1920 byly provedeny další změny. Bylo zrušeno 36 berních úřadů. Nejvyšším orgánem daňové správy se stalo Ministerstvu financí, které mělo pět daňových sekcí: sekce daní a dávek přímých, sekce daní spotřebních a monopolů, sekce poplatků, sekce cel a odbor revizní pro dávky z majetku a pro přímé daně.

Ministerstvu byly podřízeny teritoriální finanční orgány II. instance, tj. zemská finanční ředitelství v Praze a Brně a finanční ředitelství v Opavě, která řídila finančními orgány ve svém obvodu. Byla odvolacím orgánem proti rozhodnutím finančních orgánů první instance. Pro daň důchodovou a všeobecnou daň výdělkovou byly zřízeny odvolací komise jmenované ministrem financí zčásti na návrh zemědělských rad a obchodních a živnostenských komor. Jejich předsedou byl přednosta příslušného ředitelství.

U zemského finančního ředitelství v Praze a v Brně byla v souvislosti s přijetím nového celního zákona v roce 1927 zřízena zvláštní oddělení okrskové celní správy pro výkon celní agendy ve II. instanci. V čele zemského finančního ředitelství stál prezident zemské finanční správy, jeden nebo dva viceprezidenti.

Přednostou finančního ředitelství v Opavě byl vládní rada. Skládala se z oddělení, účtárny, hospodářského a pomocných úřadů. Zvlášť byla řízena správa daní a dávek přímo ukládaných (tj. daní přímých, daně z obratu a daně přepychové) a zvlášť daní a dávek nepřímých (tzn. spotřebních daní, poplatků, fiskálních monopolů a cel). V oboru daní přímých byly prvoinstančními orgány berní správy. Ty vykonávaly vyměřovací agendu v oboru daní přímo ukládaných:

- daň důchodová, postihující veškerý příjem domácností,
- všeobecná daň výdělková, které podléhaly osoby nebo sdružení osob provozující výdělečný podnik,
- zvláštní daň výdělková, již podléhaly podniky právnických osob,
- pozemková daň, které byly podrobeny pozemky hospodářsky využitelné,
- domovní daň,
- daň rentová, které podléhaly např. úroky, licence, renty apod.,
- daň z tantiém, již podléhaly požitky členů představenstev akciových společností a komanditních společností na akcie,
- daň z vyššího služného, které podléhaly služební požitky převyšující 100 tis. Kč ročně,
- dále daň z obratu, zavedená v roce 1919, daň přepychová a další státní příjmy, např. dávka z majetku.

V čele berní správy stál přednosta; berní správa měla obvykle 10-40 pracovníků, výjimečně v sídlech politických okresů; na území dnešní České republiky jich bylo 156. Některé berní správy vykonávaly i trestní agendu berní, a to zpravidla pro obvod 8 až 12 berních správ. Trestní oddělení byla u 15 berních správ, která řešila případy zkrácení daně, tzv. úřední delikty, spočívající v odpírání výkonu veřejné funkce v daňových komisích, pořádkové přestupky, např. neuposlechnutí příkazů a výzev v daňovém řízení. Zvláštní trestní soudní senáty projednávaly závažnější případy zkrácení daně.

Berním správám byly podřízeny berní úřady (v oboru poplatků a nepřímých daní však byly podřízeny okresním finančním ředitelstvím), které sídlily ve většině sídel soudních okresů (s malými změnami jich bylo cca 300). V obvodu berní správy se nacházely 1 až 4 berní úřady. Berní úřady byly v podstatě účtárnami, pokladnami a exekučními místy – prováděly předpis, zúčtování, vybírání a vymáhání daní, a to přímých i nepřímých i poplatků.

Pokladní služba byla značně omezena od roku 1921, kdy bylo zavedeno povinné placení daní prostřednictvím poštovního šekového úřadu.

Vyměřovací činnost prováděly v omezené míře, a to pouze u poplatků a daně pozemkové. Vykonávaly pomocné úkony při vyměřování daní. Berní úřady měly 5-30 pracovníků. V čele úřadu byli dva vzájemně se kontrolující úředníci, a to přednosta a kontrolor, kteří společně ručili za správnost pokladních a účetních úkonů; v ostatních věcech řídil úřad pouze přednosta.

V oblasti daní nepřímých a poplatků (vyjma těch, které byly svěřeny berním úřadům) byly orgány první instance okresní finanční ředitelství. Jejich působnost se vztahovala na 5 až 13 politických okresů, jejich sídla byla v Brně, Čáslavi, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Chebu, Chomutově, Chrudimi, Jihlavě, Jičíně, Liberci, Litoměřicích, Olomouci, Plzni, Praze, Táboře a Uherském Hradišti. Ve Slezsku namísto okresních finančních ředitelství existovaly finanční inspektoráty v Cukmantlu (nyní Zlaté Hory), Novém Bohumíně a Opavě. Do působnosti okresních finančních ředitelství spadaly:

- spotřební daně (daně z cukru, z lihu, z minerálních olejů, z piva, z limonád, minerálních a sodových vod, z droždí, z přípravků na kypření těsta, z kyseliny octové, z umělých jedlých tuků, z masa, z elektrických zdrojů záření, ze zapalovadel, z uhlí, z vodní síly,
- všeobecná nápojová daň, dávka ze šumivého vína, potravní daň na čáře,
- fiskální monopoly (tzn. výrobky, jejichž výroba či distribuce – a tedy i zisk – byly vyhrazeny státu – monopol solní, tabákový, umělých sladidel, výbušných látek),
- poplatky, a to zejména poplatky (příp. daně) dědické a darovací, z převodu nemovitostí, z řady právních jednání, dopravní daně, dávky z jízdného.

Okresní finanční ředitelství byla též vyšetřujícími úřady v trestním řízení týkajícím se spotřebních daní; pro větší porušení předpisů byly příslušné zvláštní důchodkové soudy. V čele okresního důchodkového soudu byl přednosta okresního finančního ředitelství. V čele vrchních a nejvyššího důchodkového soudu to byl soudce. Okresní finanční ředitelství mělo obvykle 50-70 pracovníků v čele s přednostou. Pro poplatkovou agendu byla zřízena zvláštní poplatková oddělení, v Praze, Brně a Opavě samostatné úřady pro vyměřování poplatků. U okresních finančních ředitelství byla pro technické záležitosti spojené s kontrolou výroby cukru, lihu, piva a minerálních olejů

zřízena finančně technická kontrola, jejíž pracovníci zčásti působili přímo ve výrobních podnicích.

Zatímco okresní finanční ředitelství vykonávala agendu rozhodovací a řídicí, výkonnými orgány jim podřízenými byly zejména důchodkové kontrolní úřady, které prováděly dozor (kontrolu) nad správným plněním předpisů, odkrývaly přestupky, ale vykonávaly též různé pomocné (zejm. vyhledávací) činnosti pro ostatní úřady daňové správy. Obvod důchodkového kontrolního úřadu byl zpravidla s obvodem berního úřadu. Důchodkový kontrolní úřad měl obvykle 4 až 10 pracovníků, výjimečně více, ale také pouze dva; v čele úřadu stál jeho přednosta. Počet těchto úřadů se měnil častěji než ostatních daňových orgánů, ve třicátých letech se pohyboval okolo 345.

Zvláštním druhem daňových úřadů, rovněž podřízených okresnímu finančnímu ředitelství, byly úřady potravní daně na čáře. Tato daň byla vybírána na obvodu Prahy a Brna při dovozu potravin do města.

V oboru cel byly prvoinstančními úřady celní úřady, které vykonávaly vyměřovací a ostatní správu celní včetně agendy kontrolní. Počet celních úřadů se pohyboval okolo 190, (často i s jedním nebo dvěma pracovníky), z nichž 24 bylo vnitrostátních. U řady celních úřadů byly zřízeny celní odbočky, např. na poštách nebo nádražích, či celní hlídky na jednotlivých silničních přechodech.

Mezi výkonné finanční orgány patřila finanční stráž. Byla ozbrojenou a uniformovanou složkou finanční správy. Prováděla strážní službu na celní hranici, kde zamezovala nejen úniku cla, ale i nepřímých daní, různou pomocnou službu celní a daňovou. Inspektoráty finanční stráže, jichž na území dnešní ČR bylo 53. Jako celní úřady podléhaly již zmíněným okrskovým celním správám u zemských finančních ředitelství. Inspektorátům byla podřízena jednotlivá oddělení finanční stráže, jichž bylo na území dnešní ČR okolo 325.

Do daňové správy patřily i katastrální měřické úřady, které byly pověřeny zakládáním a vedením evidence pozemkového katastru. Ten sloužil potřebám daně pozemkové, ale i dalším veřejným účelům. Katastrální měřické úřady byly zpravidla v sídlech berních správ. V Praze a v Brně pak byly zřízeny archivy map katastrálních a v Praze též Ústřední správa pozemkového katastru.

Vedle územně organizovaných finančních orgánů existovaly další odborné úřady podřízené přímo Ministerstvu financí. Bylo to Ředitelství státního dluhu, Ředitelství státních loterií, Ústřední ředitelství tabákové režie (jemu podléhalo

v českých zemích 13 tabákových továren a 4 úřady prodeje tabáku), Ústřední státní pokladna, k níž byl přičleněn i bývalý kolkový úřad. Chemicko-technická zkušebna finanční správy vyhotovovala pro potřeby úřadů spravujících spotřební daně, cla a monopoly odborné posudky a prováděla revize technických měřidel používaných při této správě (např. lihových kontrolních měřidel).

Zcela zvláštní postavení měly finanční prokuratury v Praze a v Brně, které vykonávaly funkci právního zástupce státu, hájily před soudy a před úřady majetková práva a další veřejné zájmy státu, ale i zemí a okresů.

4 MĚNOVÁ REFORMA

Správa daní je úzce spjatá s ekonomikou státu. Hospodářství českých zemí, Slovenska i Podkarpatské Rusi bylo značně vyčerpané po dlouhé válce. Hrozily neřešitelné problémy v zásobování a sociální nepokoje. Na území nového státu platila rakouská měna, jejíž emise byla v rukou rakouské cedulové banky. Byla mimo přímou kontrolu československé vlády. Společný cedulový ústav bývalé říše Rakousko – Uherské vykazoval v době převratu podle výkazu z 26. 10. 1918 skutečný oběh bankovek v objemu 30,68 miliard Korun. (Rakousko-uherská koruna „K“ od r. 1892 do r. 1918). Koncem roku 1918 v oběhu bylo dokonce 35,59 miliard K. Rakousko-Uhersko vykazovalo dále 101,57 miliard K válečných půjček rakouských a uherských.

Podle prvního ministra financí A. Rašína bylo prvořadou nutností oddělit se od této měny. To vyžadovalo v krátké době a utajeně připravit opatření. Mimo jiné bylo nutné uzavřít hranice Československa, což by umožnilo zahájit operace ke stabilizaci cenové hladiny a dostalo měnovou politiku pod řízení československého státu. A. Rašínem byl přípravou pověřen přednosta oddělení Karel Leopold, který byl od roku 1898 referentem pro české věci v censurním oddělení bývalého ministerstva financí ve Vídni. K. Leopoldovi byli přiděleni Václav Straka, Karel Brabenec a koncem prosince 1918 Václav Plocar. Plán měnové reformy rozpracovali tito pánové v jedné malé místnosti.

Provedení měnové reformy komplikovala situace teprve formujícího se mocenského aparátu nového státu, který ovládal pouze českomoravský prostor až na oblast Těšínska. Německé pohraničí bylo pod kontrolou Němců ze Sudet. Značná část Slovenska a Podkarpatské Rusi byla ovládána maďarskými jednotkami, které chtěly obnovit tzv. Velké Maďarsko. Až po přeorganizování a posílení a převedení čsl. jednotek pod francouzské velení včetně spolupráce s rumunskou armádou se podařilo zatlačit maďarské

jednotky ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Na úspěchu měnové reformy, dosud nevídané svým rozsahem a rychlostí, se podílely nejen mocenské složky nového státu (četnictvo, vojsko), ale i sokolské župy. Tíhu měnové reformy nesli úředníci ministerstva financí, berních úřadů.

Na začátku roku 1919 byla připravena měnová reforma, která spočívala v provedení měnové odluky od ostatních nástupnických států; restrikcí objemu oběživa vycházející z koncepce radikálního zvýšení kupní síly nové měny a předpokladem o jeho využití k úhradě tzv. dávky z majetku (mělo se jednat o jednorázovou majetkovou daň zaměřenou na majetky získané během válečného období, které byly považovány za nemorální); provedení systémových opatření v řízení měnové politiky ve formě zřízení Bankovního úřadu při Ministerstvu financí. Při okolování rakouských bankovek, přičemž 50 % oběživa bylo zadrženo.

4.1 Ze vzpomínek berního ředitele Šimona Šelepý [4]

Koncem ledna 1919 vláda Šrobárova i se všemi ústředními úřady přesídlila ze Žiliny do města Bratislavy, které bylo stanoveno hlavním městem Slovenska. Významnou postavou byl i přešpurský župan Samuel Zoch, který usměrňoval nejen starosty, ale i dění v Bratislavě. Pro generální finanční ředitelství bylo využito I. poschodí bývalého sborového velitelství u dunajského mostu a potřebný počet místností, sepsali v nich se nalézající inventář, mezi jiným i četné psací stroje a určili místnosti pro jednotlivé obory a referenty. Kanceláře byly pod ochranou vojska, protože druhá strana Dunaje byla v držení maďarské armády. Během února se nastěhovali úředníci z Čech a Moravy.

Dne 3. února 1919 zahájili zaměstnanci poštovní a zřízení elektrické dráhy stávky. Energickým zakročením županského úřadu a příslušných úřadů administrativních bylo stávkové hnutí zdoláno. Ke všem státním úřadům postaveny byly vojenské stráže. V týž den sjížděly se ze všech zemí republiky četné deputace k uvítání vlády Šrobárovy, které bylo určeno na den 4. února 1919. Veliký příliv cizích hostí uváděl obyvatele města Prešpurku přímo v zoufalství. Županský úřad vyzval plakáty místní obyvatelstvo, aby ozdobilo své domy a zúčastnilo se slavnostního uvítání nové vlády. Opatření bylo jen přilítím oleje do rozpálených myslí bratislavských usedlíků. *„Domáci moje paní prohlašovala mi opětně, že jsou Maďary, že nových uchvatitelů moci neuznávají a nikdy neuznají, že se uvítání vlády nezúčastní, ba že ani oknem na ulici nevyhlédnou. „Tuto hanbu nepřezijeme“.* Obchodníci i živnostníci chovali se k vojsku i k civilním českým úředníkům a jejich rodinám velmi

neochotně. Odpor tento vzrůstal se den ode dne skrytou místní agitací, četnými letáky, které každodenně shazovány byly s maďarských vojenských letadel. Na druhém břehu Dunaje stály po celé dny zástupy maďarských bolševiků, kteří maďarsky, německy i česky sdělovali hlásnou troubou po nábřeží promenujícím Bratislavanům, že hodina jejich osvobození z české nadvlády se blíží. Vojenské velitelství chovalo se ke všem těmto provokacím zcela netečně. Vojsko mělo zakázáno italským velitelem střílet na maďarská vojenská letadla, která každodenně rozhazovaly pobuřující letáky. Došlo ke střetům občanů s vojskem. Padly výstřely. Ze strany protestujících obyvatel, kteří napadli česky mluvící občany a vojáky, byli první mrtví.

Bratislavské generální finanční ředitelství obdrželo z ministerstva financí důvěrné zprávy, že bude provedena rozsáhlá akce za účelem osamostatnění naší měny. Provedením této akce na Slovensku a Podkarpatské Rusi měly být pověřeny berní úřady. Byla nutné dokončit co nejrychleji základní a jedinou organizaci těchto úřadů a doplnit je potřebným personálem, což s obtížemi podařilo. Úředníci byli vystaveni obrovskému tlakům ze všech stran o psychické i fyzické vyčerpanosti svědčí následující příhoda.

„Leopold Bartoš, jemuž příslušely okresní komisariáty od Prievidze dolů ke dráze Bratislava – Parkán Nana hlásil telefonicky, že z Velkých Topolčan u Nitry poveze větší množství bankovek a večerním vlakem přijede přes Nové Zámky do Bratislavy. Večerním vlakem však nepřijel a ani v pozdním druhém vlaku nebylo po něm stopy. Bylo proto nutno vojenský nákladní automobil s mužstvem poslati domů. Ve 12. hod. v noci vyžádal jsem si z dopravního úřadu telefonické spojení s přednostou stanice v Nových Zámkách a tázal se, co je s vlakem od Nitry. Bylo mi sděleno, že stroj stihla na cestě porucha, kterou nebylo možno ihned opravit. Později zrekviroval proto kurýr lokomotivu nákladního vlaku a zadržel odjezd osobního vlaku z Parkáně do Bratislavy až do svého příjezdu. Na můj další dotaz bylo mi sděleno, že do Bratislavy může tento vlak přijeti kolem 6. hod. ranní. Na tuto hodinu objednal jsem tedy vojenský automobil s mužstvem. Vstával jsem v 5 hod. a v 5.30 odvezl mne šofér na nádraží. Tam jsem se dozvěděl, že osobní vlak z Nových Zámek přijel po 4. hod. a souprava stojí na sedmé koleji. Nádraží bratislavské je skoro v lese a za ním hned je dlouhý tunel. Vyhledal jsem označenou kolej a volaje jméno Bartošovo, pospíchal jsem kolem vozů. Byla ještě tma. Najednou spatřím úřední vůz, jehož dveře jsou maličko otevřeny. Zavolám opět jméno kurýra a jdu blíže k vozu. Nejprve objevila se mi ve skulině dveří ruka třímající revolver. Na opětné zavolání jména odsunují se dveře a ozval se rozčilený hlas Bartošův. „Dobře, že jsi mne volal, snad bych tě jinak zastřelil“. V očích kolegy zaleskly

se slzy. „V domnění, že mne budeš na nádraží čekatí“ – pravil sklíčeně – „poslal jsem vojenskou stráž z Nových Zámků domů. Vezu přes 80 milionů korun. V Bratislavě odsunuly vlak do těchto opuštěných míst. Dvě hodiny trýzněn jsem strachem, že budu přepaden a oloupen. Jsem zcela vyčerpán rozčilením a únavou“. Převzav od něho listiny, požádal jsem jej, aby mi z nádraží poslal vojenskou stráž a mužstvo a sám aby se odebral na odpočinek. Nebohý kolega odnesl to rozrušením nervů a byl z toho několik dní nemocen. Zásilku dopravili jsme šťastně do místností hlavní pokladny.“

Vyskytovaly se nové a nové padělky bankovkových kolků, protože kolky byly velmi nedokonalé. Padělky byly tak věrně napodobeny, že nebylo možno je v četných případech vůbec od pravých rozeznat. Pohraniční hlídky zabavily na různých místech značné zásoby bankovkových kolků, které byly k nám pašovány hlavně z Maďarska. Úředníci zažívali při kolkování peněz zajímavé, smutné i veselé okamžiky, jak o tom pojednává následující příhody.

„Domkář H. z menší obce u Velkého Meziříčí donesl 14.000 korun, urovnaných pěkně v balíčkách, na každém balíčku pásek a pod ním cedulku s udáním, kolik je tam peněz. Ostýchavě vytahoval balíček za balíčkem. Nechtěl s tím k pokladně, až sousedé odejdou, než tito byli na „úspory“ Jeho sousedi velice zvědaví a nehnuli se z místa. Nezbylo mu nakonec než balíčky předložit. Když byly peníze přepočítány, pochválila jej komise, že má vše ve vzorném pořádku. Pochvala ta dodala mu odvahy, že vytrasil se k velkému překvapení všech ještě s dalšími 2.000 K. „Kdybyste viděli jeho chalupu“, šeptal vyjeveně kterýsi soused instruktorovi do ucha, „přidali byste mu zlatku, aby si dal aspoň střechu opravit. Kde toho tolik nabral křeček?“

V Růžomberku otevřel krátce před kolkováním Baťa prodejnu. Myslím, že nikdy před tím a nikdy potom neměl takové denní tržby jako počas kolkování. Dne 27. února vyvěsili jsme vyhlášky o kolkování. Ještě téhož dne stála před Baťovou prodejnou taková fronta kupujících, jaká stávala před potravinářskými obchody v Brně za války. Baťa prodával za neolkované bankovky, čemuž divili se obchodníci v městě i kupující.“

Značné částky, jdoucí do desítek tisíců, byly předkládány polskými přistěhovalci židovského vyznání. Přišli sem jako váleční uprchlíci. Jako ubozí, chudí lidé začali obchodovat s nepatrnými prostředky se zápalkami, pohlednicemi, tkanicemi, drůbeží atd. a při kolkování měli již značné částky peněz. Jeden haličský uprchlík si nechal okolkovat šesti různými osobami skoro 100.000 K. Požádal o uvolnění, které mu povoleno nebylo, poněvadž nepřiznal

hotovostí těch k dávce z majetku, ačkoliv usadil se trvale v Brně a nabyt tam domovského práva.

O rozsáhlosti a úspěšnosti kolkování svědčí její výsledky. Z výsledků jsou uvedena následující data:

Celkem bylo okolkováno bankovek za	K..7.157.721.000
z kteréžto sumy předloženo bylo soukromými stranami	K..5.149.057.470.85
zbytek	K 2.008.663.529.15

jsou bankovky pokladen státních a bankovky na výplatu dělnických mezd, které byly po okolkování nezkráceně vráceny.

Z bankovek předložených soukromými stranami	K 5.149,057.470.85
bylo okolkováno a stranám vráceno	K 2.696,472.353.34
a zadrženo	K 2.452,585.117.51

na kteroužto částku vydány byly vkladní listy.

Z těchto bylo proplaceno:

1/ podle vládního nařízení ze dne 7. března 1919, č. 118 Sb.z. a n., Kč 192,545.837.64,

2/ podle výnosů ministerstva financí ze dne 22. července 1919, č. 13992 a ze dne 4. srpna 1919, č. 14578 celkem Kč 622,223.688.85,

3/ podle vládního nařízení ze dne 9. listopadu 1922, č. 319 n., /všeobecné uvolnění/ Kč 121,632.753.94,

4/ z poštovních a železničních dobírek to bylo Kč 14.557,00

Dále bylo složeno vkladních listů na dávku z majetku:

a/bankami/: tzv. vázané vkladní listy:/	Kč 724,145.747,60
ostatními stranami	Kč 738,202.735,72
celkem tedy	Kč 2,398.765.320,75

Zbývalo tudíž k 1. dubnu 1928 ještě neproplacených vkladních listů za Kč 53,819.796,76.

Zlomky v haléřích vznikly hlavně tím, že při železničních a poštovních dobírkách zadržena byla na vkladní list při některých položkách přesně polovice dobírkového obnosu a nikoliv peníz zaokrouhlený na koruny a dělitelný 10.

Výlohy této akce byly přes její rozsáhlost poměrně malé; činily asi 1/7 kolkovného, vybraného od stran za předložené jimi bankovky. Byly to:

1. výlohy za bankovkové kolky dodané tiskárnou „A.Haase“ a „Unif“ . Kč 976.770,00;
2. volné jízdenky pro činovníky hlavních státních komisariátů, jimž usnadněn byl tím výkon dozoru v rozsáhlých obvodech jejich působnosti. Za 54 jízdenky zaplaceno bylo ministerstvu železnic paušální Kč 4.000,00;
3. za zrekvirované automobily a za automobilové jízdy i s pohonnými hmotami, opravami a dietami řidičům po odečtení ceny za odprodání 7 automobilů /: 1 auto ponecháno bylo pro potřebu generálního finančního ředitelství v Bratislavě:/ Kč 428.605,28;
4. věcné a osobní náklady komisariátů a sběren: pronájem potřebných místností, stop, světlo, tiskopisy, odměny činovníkům cestovné diety a čisté schodky /:po odečtení přebytků:/, které povstaly jednak návalem práce, která v poměrně krátké době několika dnů musela být zdolána, jednak nezpracovaností v peněžní manipulaci mladších činovníků. Dle dosavadního zjištění činí tyto náklady a osobní výlohy úhrnem Kč 5,297.899,11;
5. odměny berním úřadům na revizi okolkovací činnosti Kč 93.000,00;

Celkové náklady okolkovací činnosti činily Kč 6,950.274,39, tj. přibližně asi 1 % bankovek předložených k okolkování.

5 DISKUSE A ZÁVĚRY

Měnová reforma na Slovensku byla být realizována za pomoci českých finančních úředníků, kteří byli přeloženi na Slovensko často i s rodinami. To se stalo později záminkou k útokům nacionalistických stran. Sice ocenily jejich přínos pro rozvoj Slovenska, ale na druhé straně ostře kritizovaly jejich neúměrný počet a aroganci v jednání se Slováky. Dle Rychlíka [4], např. ľudácký publicista Konštantin Čulen v roce 1944 napsal: "*Je isté, že Slovensko by sa nebolo obišlo bez českej pomoci. To je skutočnosť, na ktorej sa nič, nedá meniť. Ale táto pomoc bola príliš silná. Na Slovensko prišlo viac ľudí, než Slovensko potrebovalo.*"

Při posledním uherském sčítání lidu v roce 1910 bylo v severních župách, odpovídajících ovšem jen velmi přibližně rozloze dnešního Slovenska, celkem 7556 Čechů. Po roce 1918 část úředníků odmítla složit služební přísahu novému státu, část utekla do Maďarska, část by chtěla sloužit novému státu, avšak neovládala slovenský jazyk. Podle zprávy Ministerstva s plnou mocí

pro správu Slovenska (MPS) vypadala situace následovně: ve finanční správě bylo roku 1917 158 konceptních úředníků, v roce 1919 jen 78, z toho 49 původních, převzatých z uherské správy a 29 Čechů. Finanční ředitelství muselo úřadovat slovensky i maďarsky, protože původní úředníci neznali dostatečně slovenštinu, zejména pak odborné termíny. Účetních úředníků bylo v roce 1917 celkem 269, v roce 1919 jen 149, z toho původních 111, českých 38. Berní úřady převzaly 94 osob, z českých zemí přišlo dalších 66 a neobsazených míst zůstalo 90. Pouze finanční stráž byla zcela česká, ovšem v této souvislosti je nutno si uvědomit, že územím Slovenska před rokem 1918 neprocházela žádná úseková státní hranice Rakouska-Uherska. [5]

V roce 1921 jich bylo již 71 733 a v roce 1930 stoupl jejich počet na 120 926. Nárůst počtu českých úředníků, učitelů, vojáků a policistů mezi lety 1921 až 1923 na Slovensko byl způsoben tím, že se začaly stěhovat rodiny úředníků příslušných hned po roce 1918. Česká menšina na Slovensku tvořila silnou skupinu obyvatelstva, která měla i deformovanou sociální strukturu. V roce 1930 bylo ve veřejných službách a svobodných povoláních zaměstnáno 50 111 Čechů a dalších 20 652 náleželo k vojsku. K 1. říjnu 1938 bylo na Slovensku zaměstnáno ve státních a veřejných službách 20 541 Čechů. Na druhé straně ve stejné době bylo na Slovensku ve státní a veřejné službě zaměstnáno 168 833 Slováků.

Tvrzení nacionalistických stran byla účelová. Nakonec vyvolala velkou vlnu nuceného odchodu nejen finančních úředníků zpět do Čech na Moravu v roce 1939. Na druhou stranu se podařilo úředníkům finanční správy připravit a vychovat nejen dobré slovenské finanční správce, ale i schopné ekonomy, kteří prokázali své schopnosti při správě financí Slovenského štátu i po válce. Slovenský štát převzal daňový systém Československa. Ve finanční správě Slovenska pracovali již připravení úředníci, z nichž někteří neváhali podporovat organizačně i finančně protifašistický odboj. Mezi ně patřil např. Ivan Karvaš a zejména Peter Zaťko, kteří došli uznání až po roce 1989.

Vznik finanční správy v Československu v roce 1918 i přese všechny nedostatky měl nesporný pozitivní efekt nejen ekonomický, ale politický a společenský význam pro oba národy. Ukázalo se, že silná osobnost a odborné schopnosti A. Rašina a dalších odborníků a jejich odvaha a zaujetí pro věc byly rozhodujícími prvky úspěšného vzniku a fungování finanční správy. Vznik finanční správy a zejména příprava a provedení měnové odluky se stalo zdrojem a dobrým příkladem pro provedení měnové odluky a vzniku

samostatných finančních správy českých a slovenských při rozdělení Československa v roce 1993.

AFILACE

Článek vznikl jako součást řešení projektového záměru IGA_AS_01_07 Podniková ekonomika a ekonomie – Veřejné finance “Vybrané problémy veřejných financí, zejména rozpočtové politiky, účetnictví a výkaznictví“.

POUŽITÉ ZDROJE

- [1] DRACHOVSKÝ, J. (1919): O nejbližších požadavcích správy finanční a vůbec financí státních ve státě Československém. Sborník statí, Osvěta, Prague, 1919
- [2] <https://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/zakladni-informace/historie-ministerstva/publikace-o-historii-mf/historie-mf-1918-2004-18470> z 10. 3. 2018
- [3] RYCHLÍK, <https://www.obnova.sk/clanok/cesi-na-slovensku-v-letech-19181938> z 18. 9. 2018
- [4] RAŠÍN, A. Můj finanční plán. Pražská akciová tiskárna, Praha 1920 <https://www.bibliothecaeconomica.cz/library/record/detail/392> z 18. 9. 2018
- [5] <https://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/sluzby-verejnosti/odborna-knihovna/historie-mf/2013/historicke-publikace-o-ministerstvu-fina-13236> z 18. 9. 2018

AUTOR

Doc. Ing. Roman Horák, CSc., Katedra ekonomiky a řízení, AKADEMIE STING, o.p.s., Stromovka 1, 637 00 Brno, e-mail: horak@sting.cz.

AUTHOR

Doc. Ing. Roman Horák, CSc., Department of Economics and management, STING ACADEMY, o.p.s., Stromovka 1, 637 00 Brno, e-mail: horak@sting.cz.